

Olha Tarnavska

Uniwersytet Wrocławski

ORCID ID: <https://0000-0002-0817-5492>

e-mail: olha.tarnavska@uwr.edu.pl

Partie prorosyjskie w ukraińskim systemie partyjnym w ujęciu konstruktywizmu lingwistycznego¹

Wprowadzenie

Poważnym wyzwaniem na drodze do demokratycznych przemian w państwach, powstałych po rozpadzie Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR), jest z pewnością zbudowanie sprawnie działającego systemu politycznego, opartego na pluralizmie i rywalizacji partii politycznych. Społeczeństwa państw postkomunistycznych, przyzwyczajone do kierowniczej roli Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego (KPZR), jak również w większości niemające historycznej tradycji parlamentarizmu, nadal uczą się funkcjonować w oparciu o demokratyczne zasady². Imperialna polityka Federacji Rosyjskiej jest niewątpliwie jedną z głównych przeszkód w tych poczynaniach, gdyż prorosyjskie partie polityczne są kluczowym narzędziem w wojnie hybrydowej przeciwko byłym republikom radzieckim. Przekonującym przykładem jest w tym kontekście Gruzja, gdzie partii Gruzińskie Marzenie, rządzącej państwem od 2012 roku oraz nawołującej do normalizacji stosunków dwustronnych, udało się zmniejszyć negatywny stosunek do Rosji wśród części Gruzynów, co wydawało się dość nieprawdopodobne, biorąc pod uwagę kontekst relacji dwustronnych³.

Od zdobycia przez Ukrainę niepodległości immanentną częścią dyskursu zarówno w ukraińskich, jak i rosyjskich kręgach polityczno-społecznych są relacje rosyjsko-

¹ Artykuł powstał na podstawie badań zawartych w pracy magisterskiej „Działalność partii nacjonalistycznych i prorosyjskich w ujęciu konstruktywizmu lingwistycznego”, napisanej pod kierunkiem dr hab. Larysy Leshchenko, prof. UW. Praca została obroniona w 2020 roku na Uniwersytecie Wrocławskim.

² Więcej na temat tworzenia ukraińskiego systemu partyjnego: W. Baluk, *Kształtowanie systemu partyjnego Ukrainy w okresie transformacji ustrojowej (1987–2004)*, Wrocław 2006.

³ M. Falkowski, K. Strachota, *Gruzja: Przedwyborcza niepewność*, „Ośrodek Studiów Wschodnich” 28 IX 2016, [online] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-09-28/gruzja-przedwyborcza-niepewnosc>, inf. 09 I 2020.

-ukraińskie z uwagi na ściśle powiązania historyczne, gospodarcze, kulturowe i religijne między obydwojoma państwami. Ów dyskurs skupia się na zasadniczym pytaniu – czy Ukraina powinna dążyć do integracji ze strukturami euroatlantyckimi, czy też rosyjskimi? Roszczeniowa polityka prezydenta Rosji Władimira Putina, która stała się przyczyną okupacji Krymu i de facto wojny rosyjsko-ukraińskiej, doprowadziła do ponownego przemyślenia własnej tożsamości przez Ukraińców, przyszłego kierunku rozwoju Ukrainy oraz wpływu państwa rosyjskiego na ukraińską politykę.

Prorosyjskie partie polityczne, obecnie głównie Opozycyjna Platforma – Za Życie (OPZZ), propagują ideologię tzw. „rosyjskiego świata”, będącą konkurencyjnym projektem wobec wartości europejskich, opowiadają się za nawiązaniem ściślejszej współpracy gospodarczej i politycznej z Kremlem, na wzór stosunków rosyjsko-białoruskich, a także bronią języka rosyjskiego, który w mniemaniu prorosyjskich polityków jest na Ukrainie dyskryminowany. W zależności od panującej koniunktury politycznej, te tematy są w mniejszym lub większym stopniu wykorzystywane przez polityków o prorosyjskich poglądach w celu destabilizacji sytuacji na Ukrainie. Politycy prorosyjscy eksploatują ten problem przez tworzenie odpowiednich narracji, jak również nadając wydarzeniom politycznym konkretnego sensu. Politycy o prorosyjskich poglądach dążą do stworzenia alternatywnej rzeczywistości, w której FR jest z pewnością ukraińskim sojusznikiem, a normalizacja stosunków dwustronnych doprowadzi do zakończenia wojny na Donbasie. Sondaż przeprowadzony w lipcu 2020 roku przez ukraińskie Centrum Razumkova potwierdza skuteczność takich działań oraz pokazuje wyraźnie, że w 2020 roku 1/3 Ukraińców wciąż nie postrzega Rosji jako państwa-agresora⁴. Uwzględniając powyższy kontekst, logiczne jest pytanie, w jakim stopniu narracje i dyskursy stwarzane przez prorosyjskie partie polityczne kształtują percepcje i interpretacje wydarzeń politycznych przez obywateli.

Zatem celem artykułu jest zaprezentowanie genezy prorosyjskich partii na Ukrainie, przegląd stwarzanych przez nie narracji oraz określenie ich wpływu na społeczeństwo. Niniejszy artykuł został przygotowany na podstawie analizy programów wyborczych prorosyjskich partii, ponieważ stanowią one ważne źródło informacji o sposobie widzenia rzeczywistości politycznej przez kierownictwo partii oraz o interesie narodowym, który jest podstawą do podejmowania działań w polityce. Aby odpowiedzieć na tak postawione pytania, posłużono się metodą historyczno-porównawczą oraz analizy dyskursu. Ponadto w kontekście działalności najbardziej wpływowej prorosyjskiej partii OPZZ nie sposób pominąć także dyskursu medialnego, gdyż media stanowią jedno z najważniejszych narzędzi umożliwiających wpływ na szerokie grono odbiorców oraz są niezbędnym elementem procesu reprezentacji, który zostanie omówiony w dalszej części

⁴ Według danych socjologicznych 23,8% Ukraińców uważa Rosję za „zwykłe państwo sąsiednie, z którym należy utrzymywać dobrosąsiedzkie stosunki, jak z każdym innym państwem”, 9,1% uznaje ten kraj za „braterskie i przyjacielskie dla nas państwo, z którym należy utrzymywać ciepłe, przyjacielskie stosunki”. Соціологічне опитування Центру Разумкова і центру SOCIS, *Соціально-політична ситуація в Україні (липень 2020р.)*, [online] <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/sotsialnopolitychna-sytuatsiia-v-ukraini-lypen-2020r>, inf. 15 X 2020.

artykułu⁵. Uwzględniając stały wzrost popularności OPZZ, jest to zagadnienie szczególnie istotne w kontekście bezpieczeństwa systemu politycznego Ukrainy ze względu na to, że ta partia jest środkiem wpływu władz rosyjskich na państwo ukraińskie.

O doniosłości procesu tworzenia interesu narodowego, który wyjaśnia działania podejmowane przez państwo, traktuje konstruktywizm lingwistyczny⁶. Tradycyjnie konstruktywizm lingwistyczny stanowi jedną z podstaw teoretycznych do badań stosunków międzynarodowych, jednak ta teoria również pomaga wyjaśniać procesy zachodzące w obrębie systemów politycznych poszczególnych państw.

Konstruktywizm lingwistyczny w badaniach politologicznych

Konstruktywizm lingwistyczny jest zaliczany do prądu krytycznego konstruktywizmu społecznego, jednej z teorii w badaniach nad stosunkami międzynarodowymi, zdobywającej popularność pod koniec XX wieku. Niektórzy konstruktywiści uważają, że badanie struktur językowych jest niezbędne do lepszego zrozumienia, w jaki sposób normy i wartości w społeczeństwie zostają urzeczywistnione w konkretnych działaniach politycznych. Jak stwierdził polski badacz Jarosław Sadłocha, dla konstruktywistów „analiza języka jest kluczowa w badaniu symboli – to język reprodukuje tożsamość społeczną i za jego pomocą jednostki uświadamiają sobie znaczenie i rolę faktów społecznych”⁷. Język jest niewątpliwie związany z kulturą, która jest przyswajana głównie przez struktury językowe. Jest on też łącznikiem teraźniejszości z przeszłością, pełni istotną rolę w socjalizacji jednostek i wpływa na ich tożsamość, która jest bezpośrednio związana ze znaczeniami, które jednostki nadają obiektom i sytuacjom.

Znaną przedstawicielką konstruktywizmu lingwistycznego jest brytyjska badaczka Jutta Weldes. W artykule *Constructing National Interests*⁸ badaczka zajęła się kwestią interesu narodowego, jego znaczeniem dla państw oraz procesem jego tworzenia. Weldes stwierdziła, że interes narodowy jest istotny co najmniej z dwóch powodów. Po pierwsze, poprzez ten koncept decydenci polityczni definiują cele polityki zagra-

⁵ W 2020 r. główne stacje telewizyjne są najważniejszym źródłem informacji dla 75% Ukraińców, dla osób starszych (60 lat i więcej) ten wskaźnik wynosi 90%, dla osób młodych (18–29 lat) 54%. Соціологічне опитування на замовлення ГО «Детектор Медіа» Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», *Як змінилися подобиання та інтереси українців до засобів сової інформації після виборів 2019 р. та початку пандемії COVID-19, вересень 2020*, [online] <https://detector.media/infospace/article/181066/2020-09-29-yak-zminylys-upodobannya-ta-interesy-ukraintsiv-do-zasobiv-masovoi-informatsii-pislya-vyboriv-2019-r-ta-pochatku-pandemii-covid-19/>, inf. 09 I 2020.

⁶ Konstruktywizm lingwistyczny jest również określany w polskiej nauce konstruktywizmem komunikacyjnym. Patrz: M. Wendland, *Konstruktywizm komunikacyjny*, Poznań 2011, s. 12.

⁷ J. Sadłocha, *Konstruktywizm a rola symboli w stosunkach międzynarodowych na przykładzie integracji europejskiej*, [w:] *Zastosowanie konstruktywizmu w studiach europejskich*, red. J. Czuputowicz, Warszawa 2016, s. 247.

⁸ J. Weldes, *Constructing National Interests*, “European Journal of International Relations” 1996, 2 (3), p. 275–318, [online] https://www.researchgate.net/publication/224862181_Constructing_National_Interest, inf. 20 IX 2020.

nicznej, a po drugie pełni on funkcje narzędzia do legitymizacji działań podejmowanych przez państwo⁹. W odróżnieniu od założeń teorii realizmu badaczka zauważyła, że interes narodowy nie jest obiektywny, ponieważ nie można go odkryć, lecz jest to konstrukt socjalny, wyprowadzony z intersubiektywnych, kulturalnych znaczeń, i co najważniejsze – podlega zmianom¹⁰.

J. Weldes postulowała, że przed podejmowaniem działań państwowych osoby decyzyjne początkowo muszą zaangażować się w proces interpretacji, polegający z jednej strony na zrozumieniu sytuacji, w jakiej państwo obecnie się znajduje, a z drugiej strony na znalezieniu odpowiedzi na pytanie, jak na tę sytuację można zareagować. Proces interpretacji bazuje zasadniczo na istnieniu wspólnego języka, zrozumiałego zarówno dla urzędników państwowych, odpowiedzialnych za działania państwowe, jak i dla obywateli, dla których podejmowane działania mają zostać uzasadnione. Tym wspólnym językiem jest interes narodowy¹¹. Badaczka podkreśliła, że proces interpretacji jest niezbędny, gdyż interes narodowy nie jest oczywisty, jak twierdzą realisci, a „w obliczu zagrożenia staje się zasadniczo sprawą interpretacji”¹².

Analizując interes narodowy poszczególnych aktorów, badaczka zasugerowała postawienie trzech zasadniczych pytań: kto produkuje interes narodowy, dlaczego i jak to robi. J. Weldes zauważyła, że interes narodowy jest konstruowany przez urzędników państwowych na podstawie znajomości otoczenia i kontekstów w celu umożliwienia podjęcia konkretnych działań w polityce zagranicznej¹³. Odpowiadając na pytanie, jak interes narodowy jest tworzony, J. Weldes postulowała, że wyłania się on z procesu reprezentacji, polegającego na nadaniu przez urzędników państwowych w oficjalnych dokumentach i wypowiedziach sensu konkretnym sytuacjom, podmiotom oraz procesom. Proces reprezentacji składa się z dwóch mechanizmów. Pierwszy z nich to artykulacja, polegająca na nadaniu określonych znaczeń sytuacjom, podmiotom oraz procesom przy pomocy zasobów językowych i kulturowych, tworząc przy tym łańcuchy skojarzeń w celu specyficznej reprezentacji świata. Jest to proces dynamiczny, a znaczenia nie są dane raz i na zawsze, może także nastąpić reartykulacja, bazująca na konstruowaniu innych znaczeń dla tej samej sytuacji¹⁴. I tak, postrzeganie zimnej wojny przez społeczeństwa Stanów Zjednoczonych Ameryki i Związku Radzieckiego było całkiem inne, co wynikało ze sposobu reprezentacji sytuacji przez osoby decyzyjne obu państw. Jak słusznie podkreśliła J. Weldes: „Artykulacja elementów językowych w pola znaczeniowe jest procesem ustalania znaczeń intersubiektywnych i jest częścią tworzenia interesu narodowego”¹⁵. Wielką rolę w tym przedsięwzięciu odgrywa kontekst historyczny oraz społeczno-kulturowy, ponieważ wpływa on na to, jakie zna-

⁹ *Ibidem*, s. 276.

¹⁰ *Ibidem*, s. 280.

¹¹ *Ibidem*, s. 276–277.

¹² *Ibidem*, s. 279.

¹³ *Ibidem*, s. 277–281.

¹⁴ *Ibidem*, s. 284–285.

¹⁵ *Ibidem*, s. 287.

czenia i wartości jednostki postrzegają jako prawdziwe. Drugim mechanizmem jest interpelacja, która zasadniczo polega na utożsamianiu się przez jednostki z konkretnymi podmiotami i ich tożsamościami, co z kolei determinuje sposób patrzenia na świat, na panujące w nim relacje władzy oraz na interesy. Badaczka wskazała, że ten mechanizm pozwala wyjaśnić, dlaczego działania władz państwowych są dosyć często bezdyskusyjnie akceptowane przez opinię publiczną¹⁶.

Analizując pracę J. Weldes, J. Sadłocha stwierdzili, że: „Interesy narodowe są produktem praktyk dyskursywnych aktorów i występują pod postacią »wspólnego języka«, jakim posługują się politycy w toku interpretacji konkretnych sytuacji decyzyjnych i wyboru odnoszących się do nich działań”¹⁷. Konstruktywiści lingwistyczni starają się w wypowiedziach polityków i otaczających je kontekstach znaleźć odpowiedzi na pytania, czemu w taki, a nie inny sposób reagują oni na konkretne sytuacje, a także dlaczego jedni aktorzy są postrzegani jako wrogowie, a inni jako przyjaciele, i do czego to prowadzi w stosunkach między aktorami. Niemniej jednak takie podejście wydaje się być właściwym także w odniesieniu do badań polityki wewnętrznej. Partie polityczne są jednymi z najważniejszych aktorów, wpływających na politykę państwową. One produkują właściwe dla ich ideologii narracje, ale także są zaangażowane w procesy interpretacji i reprezentacji. Kierownictwo partii w programach politycznych nadaje sens polityce wewnętrznej i zagranicznej państwa, kształtuje określoną tożsamość, a ich wyborcy identyfikują się z tą tożsamością, co wpływa na przyjęcie przez nich konkretnej perspektywy postrzegania świata i innych aktorów, która determinuje oczekiwania wobec działań partii politycznych w parlamencie. Program polityczny oraz wypowiedzi polityków dają wgląd do ich reprezentacji rzeczywistości politycznej, co, według założeń J. Weldes, jednocześnie jest ich interesem narodowym, który implikuje działania partii. Później, jeśli partia dostanie się do parlamentu, będzie starać się o urzeczywistnienie tegoż interesu przez przyjęcie ustaw regulujących politykę państwa i kierunki rozwoju.

Nie należy zapominać również o tym, że narracje nie powstają w próżni, a wypowiedzi, zarówno ustne, jak i pisemne, są otoczone kontekstem społeczno-kulturowym. Zadaniem badacza jest dotarcie do celu danej wypowiedzi, szukanie regularności, poniekąd wykrywanie manipulacji, a także umiejscowienie tych danych w szerszym otoczeniu. Jest to wyzwanie dosyć trudne, zwłaszcza jeśli chodzi o kontekst. Ukraiński system polityczny jest szczególnie skomplikowany do analizy dla badaczy zagranicznych. Powierzchnowa znajomość sytuacji wyłącznie na podstawie oficjalnych źródeł i dokumentów może się okazać niewystarczająca. Oligarchizacja gospodarki, wpływ zróżnicowanych grup interesów na życie polityczne, a ostatnio też na środowisko medialne – to czynniki, które także warto uwzględnić w badaniach politologicznych.

¹⁶ *Ibidem*, s. 288.

¹⁷ J. Sadłocha, *Krytyczna analiza kategorii interesu w teorii stosunków międzynarodowych*, Wrocław 2015, s. 167.

Geneza partii prorosyjskich w ukraińskim życiu politycznym

W celu zrozumienia kontekstu społeczno-historycznego, związanego z działalnością partii prorosyjskich w ukraińskim życiu politycznym, należałoby odnieść się do ich genezy. Prorosyjskie partie bądź organizacje o charakterze politycznym istnieją od momentu pojawienia się organizacji politycznych jako takich na ziemiach ukraińskich. Jest to związane z uwarunkowaniami historycznymi, gdyż tereny zamieszkiwane przez ludność ukraińską kilkaset lat wchodziły w skład rosyjskich różnorodnych organizmów państwowych. Jak wskazała Julita Komosa, w rosyjskich podręcznikach historycznych Ukraina przestaje być postrzegana jako „podmiot zagraniczny” po Radzie Perejaśławskiej, a dzieje Ukraińców zaczynają być przedstawione wśród dziejów innych narodów Rosji¹⁸. Jest to narracja stworzona w celu legitymizacji rosyjskich roszczeń terytorialnych wobec Ukrainy. W celu konsolidacji największych grup etnicznych, czyli Ukraińców i Białorusinów wymyślono mit o „bratnich narodach”, które mają wspólne pochodzenie z Rosjanami od czasów Rusi Kijowskiej. Ten projekt ideologiczny był podstawą radzieckiej polityki narodowościowej, został przyjęty przez współczesną Rosję i jest skierowany przeciwko dążeniom niepodległościowym tych narodów, powodując nasilenie konfliktów tożsamościowych w społeczeństwach. Partie polityczne, popularyzujące rosyjski punkt widzenia na dziedzictwo kulturowe i historyczne, są z pewnością jednym z najważniejszych narzędzi rosyjskiej propagandy w rosyjsko-ukraińskiej wojnie hybrydowej. Należy też podkreślić, że niepodległa Ukraina po rozpadzie ZSRR stała się państwem wielonarodowym, na terenie którego zamieszkują przedstawiciele prawie 130 mniejszości narodowych i etnicznych, z których największą była mniejszość rosyjska, stanowiąca w 1989 roku 22,1% całej ludności na Ukrainie, a w obwodach donieckim, ługańskim i na Krymie prawie połowę mieszkańców¹⁹. Z uwagi na wyżej wymienione kwestie silna pozycja prorosyjskich partii w ukraińskim parlamencie od 1991 roku nie może zaskakiwać.

Prorosyjskie partie na Ukrainie można podzielić na dwie grupy – nawiązujące do dziedzictwa radzieckiego oraz KPZR i słowianofilskie²⁰. Warto podkreślić, że od momentu utworzenia Ukraińskiej Radzieckiej Republiki Socjalistycznej w 1919 roku ukraińska świadomość polityczna kształtowała się z jednej strony w warunkach jednopartyjności KPZR, z drugiej zaś strony na sztucznym charakterze jakichkolwiek wyborów. Inne partie polityczne były sukcesywnie zwalczane przez władze radzieckie, a aktywność polityczna była zarezerwowana dla wąskiej grupy osób lojalnych. Powyższym można tłumaczyć popularność Komunistycznej Partii Ukrainy (KPU), utożsamianej z KPZR, jak również innych partii lewicowych, która utrzymała się kilkadziesiąt lat

¹⁸ J. Komosa, *Historia Ukrainy w najnowszych rosyjskich podręcznikach do historii w świetle rosyjskich rozważań nad narodem*, „Studia Polityczne” 2019, t. 47, nr 3, s. 140–141, [online] <http://czasopisma.isppan.waw.pl/index.php/sp/article/download/281/223>, inf. 01 X 2020.

¹⁹ *Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року*, Державний комітет статистики України, [online], <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>, inf. 01 X 2020.

²⁰ М. Кармазіна, *Партійний вимір російського націоналізму в Україні*, „Політичний Менеджмент” 2006, № 6, с. 29–31, [online] <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/9632>, inf. 01 X 2020.

po odzyskaniu niepodległości przez Ukrainę. Na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku pojawiło się kilka lewicowych partii nawołujących do ideologii socjalistycznej, m.in. Socjalistyczna Partia Ukrainy (ukr. Соціалістична партія України), Chłopska Partia Ukrainy (ukr. Селянська партія України), Partia Pracy (ukr. Партія праці), Zjednoczona Socjaldemokratyczna Partia Ukrainy (ukr. Соціал-демократична партія України (об'єднана) i inne, dla których priorytetowymi były stosunki ukraińsko-rosyjskie z uwagi na wspólne doświadczenie historyczne i polityczne. Większość partii lewicowych miała marginalne znaczenie, chociaż do 2004 roku udawało im się pokonywać 5-procentowy próg wyborczy i mieć przewagę w ukraińskim parlamencie²¹.

Najliczniejszą z nich była KPU, reaktywowana w 1993 roku po zakazie działalności w 1991 roku z powodu jej udziału w tzw. puczu Janajewa²². KPU miała zauważalne poparcie w pierwszych latach niepodległości²³ oraz prezentowała się jako prawonastępca KPZR. Przez cały czas swojego istnienia postulowała zacieśnienie współpracy z Federacją Rosyjską i Wspólnotą Niepodległych Państw²⁴. Będąc partią rządzącą w parlamencie III kadencji (1998–2002), KPU utraciła jednak swój radykalizm, a jej polityka była zgodna z działalnością ówczesnego prezydenta Leonida Kuczmy, prowadzącego politykę wielotorowości²⁵. W ciągu następnych lat popularność KPU się kurczyła, a jej elektorat stopniowo przechodził do Partii Regionów. KPU została zabroniona w 2015 roku na mocy ustaw dekomunizacyjnych²⁶. Warto zwrócić uwagę, że do dziś partia prowadzi stronę internetową, na której można znaleźć informację, że głównym celem KPU nadal pozostaje „odrodzenie dobrowolnego związku równych narodów, ich zjednoczenie w jednym państwie związkowym – Związku Republik Radzieckich”²⁷, co można uważać za interes narodowy partii. Należy zauważyć, że Petro Symonenko, przewodniczący KPU od 1993 roku dosyć często pojawia się w prorosyjskich stacjach telewizyjnych, krytykując ukraińską władzę „pomajdanowską”.

Innym typem partii prorosyjskich są partie o charakterze słowianofilskim. Ich rozkwit na scenie politycznej przypada na koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Do nich są zaliczane: Konstytucyjno-Demokratyczna Partia (ukr. Конституційно-демократична партія), od 2005 roku Wicze (ukr. Віче), Sojusz Rosyjsko-Ukraiński (ukr. Російсько-український союз), Zjednoczona Ruś (ukr. Русь єдина), Blok Rosyjski

²¹ E. Mironowicz, *Polityka zagraniczna Ukrainy 1991–2010*, Białystok 2012, s. 35–36, [online] https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/6334/1/Eugeniusz%20Mironowicz_Polityka%20zagraniczna%20Ukrainy%201990-2010.pdf, inf. 01 X 2020.

²² M. Кармазіна, *op. cit.*, s. 30.

²³ KPU w wyborach parlamentarnych z roku 1998 uzyskała 24,65% poparcia.

²⁴ С. Хоменко, *Червона партія у синьо-жовтій державі*, „BBC. Україна” 07 XI 2013, [online] https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2013/11/131107_communist_party_sx, inf. 01 X 2020.

²⁵ M. Paszyn, *Partie polityczne współczesnej Ukrainy*, „Homo Politicus: Rocznik Politologiczny” 2006, nr 1, s. 37, [online] <http://bazhum.muzhp.pl/czasopismo/54/>, inf. 01 X 2020.

²⁶ *Суд вирішив припинити діяльність Компартії*, Окружний адміністративний суд міста Києва, 17.12.2015, [online] <https://bc.te.court.gov.ua/sud1903/pres-centr/news/228502/>, inf. 01 X 2020.

²⁷ *Програма Комуністичної партії України*, [online] <https://www.kpu.ua/uk/page/programmakpu>, inf. 01 X 2020.

(ukr. Руський блок), Jedność Rosyjska (ukr. Руська єдність)²⁸. Maria Karmazina, ukraińska badaczka partii politycznych, określiła dane partie „różnorodnymi modelami rosyjskiego wielkopaństwowego nacjonalizmu” z uwagi na ich ideologie, a mianowicie postrzeganie Rosji jako ojczyzny dla wszystkich narodów słowiańskich²⁹. Celem tych partii była popularyzacja rosyjskiej reprezentacji historycznej, w której obecna Rosja jest jedyną spadkobierczynią dziedzictwa Rusi Kijowskiej. Kolejnym punktem zbieżnym dla wszystkich partii słowianofilskich była kwestia nadania językowi rosyjskiemu statusu języka urzędowego. Problem językowy jest stałym punktem zapalnym każdych debat przedwyborczych, i do dziś dzieli społeczeństwo ukraińskie. Ukraińska politolożka Switlana Sawojska zaznaczyła, że prorosyjski, słowianofilski ruch na Ukrainie aktywizował się za prezydenta L. Kuczmy i przeciwstawiał się popularyzacji języka ukraińskiego na wschodzie i południu państwa³⁰. Można jednak stwierdzić, że były to partie sztucznie stworzone, o zasięgu regionalnym, miały one marginalne znaczenie oraz nigdy nie pokonały progu wyborczego na wyborach do Rady Najwyższej. Za czasów prezydentury Wiktora Janukowycza partie prorosyjskie były wykorzystywane jako instrument falsyfikacji wyborów parlamentarnych w 2012 roku. Członkowie tych partii stanowili aktyw komisji wyborczych wówczas, gdy znacznie większym partiom, takim jak Swoboda czy Udar, nie udało się wprowadzić żadnego przedstawiciela do komisji³¹.

Warto uwypuklić również fakt, że wyżej wymienione partie polityczne cieszyły się wielką popularnością w Autonomicznej Republice Krymu³². Ze względu na skład etniczny republiki³³, jak również dążenia FR do przyłączenia półwyspu, partie te były stałym czynnikiem destabilizującym sytuację polityczną. Członkowie tych partii podejmowali próby oddzielenia Krymu od Ukrainy w latach 1992 i 1994, jak również protestowali także przeciwko rewolucji pomarańczowej, a później przeciwko rewolucji godności w 2013 roku³⁴. Warto zauważyć, że Siergiej Aksionow, lider krymskiej partii Jedność Rosyjska odegrał jedną z najważniejszych ról w okupacji półwyspu przez Rosję³⁵. Dopiero

²⁸ M. Кармазіна, *op. cit.*

²⁹ *Ibidem.*

³⁰ С. Савойська, *Проросійський сепаратизм як феномен мовної політики в Україні*, „Одеський національний економічний університету” 2014, № 10, с. 214–215, [online] http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2014_10_21, inf. 10 X 2020.

³¹ І. Шарпінська, *Формування і робота окружкомів почалися зі скандалів*, „Тиждень” 03 IX 2012, [online] <https://tyzhden.ua/News/59001/>, inf. 08 X 2020.

³² Т. Бевз, *Особливості участі політичних партій в АР Крим у електоральних процесах першого десятиліття ХХІ ст.*, „Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України” 2016, В. 2 (88), с. 232–237, [online] <https://ipiend.gov.ua/publication/naukovi-zapysky-2-88/>, inf. 10 X 2020.

³³ W 2001 roku Półwysep Krymski zamieszkiwało 58,5% etnicznych Rosjan.

³⁴ І. Смірнова, *Євромайдан в Україні: причини та наслідки*, „Історичні і Політологічні Дослідження” 2014, № 1–2, с. 196, [online] <http://jhrp.donnun.edu.ua/article/view/747/765>, inf. 07 X 2020.

³⁵ С. Лукашова, Е. Будерацький, *Кримські зрадники. Як склалось життя лідерів окупації півострова*, „Українська Правда” 25 II2020, [online] <https://www.pravda.com.ua/articles/2020/02/25/7241548/>, inf. 07 X 2020.

w 2014 roku Blok Rosyjski i Jedność Rosyjska zostały zakazane na terytorium Ukrainy i rozwiązane z uwagi na działalność separatystyczną. Do czasów rewolucji godności jednak największą i najbardziej popularną prorosyjską partią na Ukrainie była Partia Regionów (PR).

Partia Regionów i jej wpływ na ukraińską scenę polityczną

Żadnej z wyżej wymienionych partii nie udało się osiągnąć poziomu PR. Była to najliczniejsza partia V (2006–2007), VI (2007–2012) i VII (2012–2014) kadencji Rady Najwyższej. Partia powstała w roku 1997 pod nazwą Partia Regionalnego Odrodzenia Ukrainy, a w 2001 roku zmieniła nazwę na Partię Regionów. Nazwa ta nawiązywała do projektu federalizacji Ukrainy, co odpowiadało wówczas ogólnym nastrojom mieszkańców Donbasu oraz władzom rosyjskim. Jednak projekt federalizacji nie miał poparcia w innych regionach Ukrainy. Ukraiński badacz partii politycznych Oleksandr Wysocki podkreślił, że PR rozwijała się jako „partia władzy” i jednocześnie jako partia wyrażająca interesy grup finansowo-przemysłowych. Przemawiał za tym początkowy skład partii, a mianowicie ówczesny prezydent Doniecka Wołodymyr Rybak, prezydent Zaporozża Oleksandr Holowko oraz prezydent Simferopola Wołodymyr Jermak. Później do partii wstąpili oligarchowie Renat Achmetow, Borys Kolesnikow, Andrij Klujew³⁶. Generalnie wszystkie ukraińskie partie polityczne przeważnie reprezentują interesy dużego biznesu, jednak nie da się zaprzeczyć, że Partia Regionów stanowiła wzorcowy przykład wpływu oligarchów na ukraiński system polityczny³⁷. Finansowe wsparcie partii przez najbogatszych ludzi Ukrainy (R. Achmetow, B. Kolesnikow, S. Liowoczkin, S. Taruta), jak również wykorzystanie aparatu administracyjnego pozwoliły partii zyskać popularność na wschodzie, południu i na Krymie.

Sukcesem dla PR stały się wybory parlamentarne w 2006 roku, dwa lata po rewolucji pomarańczowej, wówczas partia zdobyła 32,14% głosów. Program polityczny PR zatytułowano „Dobrobyt – narodowi! Władzę – regionom!”, który zakładał decentralizację i federalizację państwa, normalizację stosunków z Rosją i zakończenie realizacji ekonomicznej integracji we Wspólną Przestrzeń Ekonomiczną. Program wyborczy apelował do wszystkich, którzy rozczarowali się władzą postmajdanową, a także mobilizował tych mieszkańców południowo-wschodniej części Ukrainy, którzy nie popierali Majdanu, NATO i Unii Europejskiej. W ciągu kilku lat partii udało się skonsolidować wokół siebie i swoich postulatów większość wyborców o prorosyjskich poglądach, co

³⁶ О. Висоцький, *Легітимізаційні технології Партії Регіонів*, [в:] *Партійна система сучасної України: еволюція, тенденції та перспективи розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 24–25 листопада 2011 р.*, Київ 2012, с. 349, [online] https://political-studies.com/wp-content/uploads/2011/12/%D0%86%D0%9F%D1%96%D0%95%D0%9D%D0%94-party-system_site_147.pdf, inf. 07 X 2020.

³⁷ Т. Бевз, *Бізнес-партійні корпорації і українська політична практика*, „Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України” 2016, В. 5–6 (85–86), с. 296–297, [online] https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/bevz_biznes.pdf, inf. 10 X 2020.

dało jej ogromną przewagę nad innymi partiami tego typu³⁸. Elektoratem PR byli głównie mieszkańcy wschodnich i południowych obwodów Ukrainy, dla których rosyjski krąg kulturowy był znacznie bliższy niż ukraiński³⁹. Z uwagi na istnienie w państwie ukraińskim silnej demokratycznej i proeuropejskiej tożsamości Partii Regionów nie udało się doprowadzić do realizacji jej interesu narodowego w rozumieniu partii, zawartego w programie wyborczym, co przyczyniło się do jego modyfikacji w przyszłości.

Od 2006 roku do rewolucji godności PR jednak pozostawała najbardziej liczną partią na scenie politycznej. Po tym jak w 2010 roku W. Janukowycz został wybrany na prezydenta Ukrainy, a partia miała większość w parlamencie, następowała stopniowa uzurpacja władzy przez „biało-niebieskich”⁴⁰ w całym państwie. Wszystkie ważne stanowiska w państwie zajmowali członkowie PR, co więcej – w pewnym momencie partia naliczała prawie półtora miliona członków, z racji tego że członkowie partii mogli z większym sukcesem ubiegać się o lepsze stanowiska⁴¹. PR została określona przez ukraińskiego dziennikarza Jurija Makarowa jako „klasyczna mafia z odpowiednią strukturą, hierarchią, rytuałami i aparatem przymusu”⁴². Obserwację tę potwierdza dodatkowo brak typowej, jak dla europejskich partii, ideologii. W tym kontekście można stwierdzić, że członkom partii chodziło głównie o wzbogacenie się i kontrolę nad zasobami. Warto jednak podkreślić, że PR osiągnęła taką pozycję w systemie politycznym z uwagi na sposobność dostosowywania się do otoczenia. Nie była ona w pełni prorosyjska w swoich działaniach i postulatach, ponieważ elita partyjna starała się otrzymać korzyści płynące z różnych źródeł. Paradoksalnie ekonomiczna polityka prezydenta W. Janukowycza opierała się na idei integracji Ukrainy z Unią Europejską aż do momentu ingerencji Rosji, co dobitnie potwierdza wizyta W. Janukowycza u W. Putina 9 listopada 2013 roku, na kilka tygodni przed szczytem Ukraina–UE w Wilnie.

Natomiast w dziedzinach kulturalnej i językowej W. Janukowycz i PR bazowały wyjątkowo na rosyjskim modelu z jej mitologią dotyczącą drugiej wojny światowej, czyli wielkiej wojny ojczyźnianej, postrzeganiem ZSRR jako niegdyś super mocarstwa i państwa dobrobytu oraz na popularyzacji radzieckich mitów o ukraińskim nacjonalizmie⁴³. I tak, w lipcu 2013 roku 148 członków PR i KPU w liście zwrócili się do Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polski Ewy Kopacz z prośbą o uznanie Zbrodni

³⁸ O. Suszko, *Integracja europejska Ukrainy i odpowiedź Rosji*, [w:] *Ukraina: jak żyć z Rosją? Rosja: jak żyć z Ukrainą? Stosunki ukraińsko-rosyjskie w 2006 roku i w najbliższej przyszłości*, red. W. Konończuk, Warszawa 2006, s. 39–40, [online] <https://www.batory.org.pl/upload/files/pdf/ukraina-rosja.pdf>, inf. 07 X 2020.

³⁹ Б. Буткевич, *Соціолог Євген Головаха: виборці Партії Регіонів – це люди, які й досі мають радянську ідентичність*, „Тиждень” 21.02.2014, [online] <https://m.tyzhden.ua/publication/101778>, inf. 07 X 2020.

⁴⁰ Popularne określenie partii pochodzące od używanej przez nią kolorystyki.

⁴¹ Т. Бевз, *Бізнес-партійні корпорації...*, s. 303.

⁴² Ю. Макаров, *Партія веде*, „Тиждень” 13.08.2016, [online] <https://tyzhden.ua/Columns/50/171549>, inf. 10 X 2020.

⁴³ Б. Ворон, Б. Головка, *Міфологія Партії Регіонів*, „Детектор Медіа” 24.12.2012, [online] <https://vybory.detector.media/2012/12/24/mifolohiya-partiji-rehioniv/>, inf. 10 X 2020.

Wołyńskiej z 1943 roku za ludobójstwo Polaków, popełnione przez ukraińskich nacjonalistów⁴⁴, co jest swoistą kontynuacją radzieckiej polityki wobec ukraińskiego ruchu nacjonalistycznego czasów drugiej wojny światowej. Za rządów PR uchwalono ustawę o językach regionalnych, umacniającą proces rusyfikacji kraju, co później przyczyniło się w pewnym stopniu do wybuchu separatystycznych ruchów na wschodzie, południu i na Krymie. W trakcie trwania protestów w Kijowie i innych miastach rosyjscy i ukraińscy działacze polityczni oraz dziennikarze o prorosyjskich poglądach przedstawiali uczestników protestów wyłącznie jako agresywnych nacjonalistów i banderowców, którzy fizycznie będą zwalczać swoich przeciwników, a język rosyjski wkrótce zostanie zabroniony⁴⁵. Należy jednak stwierdzić, że proces rusyfikacji Ukrainy za rządów PR i W. Janukowycza był dosyć aktywny, język rosyjski dominował w sferze publicznej i medialnej, a większość deputowanych oraz ministrów nie używało języka państwowego. Dopiero wydarzenia z lat 2013–2014 przyniosły zmiany w tej dziedzinie, gdyż uznano, że głównie posługiwanie się językiem rosyjskim jest wyznacznikiem przynależności do rosyjskiego świata, który jest broniony przez Rosję przy użyciu siły militarnej.

Po ucieczce W. Janukowycza do Rostowa nad Donem członkowie partii szybko zaczęli wychodzić z jej szeregów w celu uniknięcia negatywnej opinii. W ten sposób PR przestała istnieć, jednakże zwolennicy prowadzonej przez nią polityki nadal pozostają aktywnymi uczestnikami życia politycznego, tworząc i biorąc udział w nowych projektach partyjno-politycznych.

Reorganizacja prorosyjskich sił po rewolucji godności

Rewolucja godności zmieniła rozkład sił na politycznej arenie Ukrainy. Ukraińskie społeczeństwo było w dużym stopniu zdezorientowane okupacją Krymu przez Rosję i ruchem separatystycznym na Donbasie, a cały system partyjny utracił zaufanie. Pojawiła się potrzeba wymiany elit politycznych, od dłuższego czasu sprawujących władzę w kraju. Trwające działania wojenne na wschodzie, jak również okupacja Krymu istotnie zmniejszyły elektorat, popierający partie prorosyjskie. W społeczeństwie ukraińskim nastąpiły zmiany w preferencjach politycznych oraz pojawiła się chęć odseparowania od rosyjsko-radzieckiego paradygmatu kulturowego, czego przejawem stało się zburzenie pomników Władimira Lenina w całej Ukrainie⁴⁶. W nowych warunkach KPU praktycznie straciła poparcie w społeczeństwie i po raz pierwszy od czasu niepodległości Ukrainy nie dostała się do parlamentu w wyborach z 2014 roku, co wskazuje na istotną transformację w ukraińskim systemie wartości. Zgodnie z decyzją Ministerstwa

⁴⁴ *ПР і КПУ просять сейм Польщі „заради дружби” визнати Волинську трагедію геноцидом поляків (Документ)*, „Тиждень” 05.07.2013, [online] <https://tyzhden.ua/News/83799>, inf. 05 I 2020.

⁴⁵ А. Рязанцев, *Майдан «открыл» вопрос о русском языке*, „Русский Мир” 27.02.2014, <https://russkiymir.ru/publications/86961/>, inf. 05 I 2020.

⁴⁶ Tzw. „leninopad” został zapoczątkowany 8 grudnia 2013 roku, kiedy to w centrum Kijowa został zburzony pierwszy pomnik przez protestujących. Wkrótce akcja ogarnęła całą Ukrainę i oznaczała chęć odcięcia się od dziedzictwa radzieckiego, które współczesna Rosja uczyniła jednym z najważniejszych fundamentów tożsamości rosyjskiego świata.

Sprawiedliwości Ukrainy, od 24 lipca 2015 roku KPU nie może uczestniczyć w wyborach z uwagi na przyjęcie 9 kwietnia ustawy o potępieniu komunistycznego i narodowosocjalistycznego (nazistowskiego) reżimów totalitarnych i zakazu propagowania ich symboliki⁴⁷.

Powyższe zmiany nie oznaczały wszakże, że grupy finansowo-przemysłowe przestaną dążyć do kontrolowania sytuacji w państwie, przemiany demokratyczne na Ukrainie bowiem znacznie zmniejszyłyby możliwość ich niekontrolowanego bogacenia się. Można stwierdzić, że interes polityczny i biznesowy w ich przypadku jest połączony, co jest odbiciem stylu rosyjskiej polityki. Zamiast skompromitowanej Partii Regionów z grup oligarchicznych utworzono partię Blok Opozycyjny (BO), której symbolika i kolory nawiązywały do swojej poprzedniczki. BO, utworzony w wyniku zjednoczenia sześciu partii politycznych, składał się w dużej mierze z tych członków PR, którzy nie uciekli do Rosji bądź też na Zachód, a ponadto nie zostali skazani, co potwierdza pierwsza trójka kandydatów na liście partyjnej: Jurij Bojko, eksminister energetyki 2010–2012, później wiceprezes w rządzie Mykoły Azarowa do 2014, Oleksandr Wilkuł, przewodniczący dnepropietrowskiej obwodowej administracji państwowej (OAP) w latach 2010–2012, Mychajło Dobkin, przewodniczący charkowskiej OAP w latach 2010–2014⁴⁸. Powiązania biznesowe między oligarchami i deputowanymi wskazują na to, że BO został utworzony przez dwie konkurujące ze sobą grupy oligarchiczne: grupę D. Firtasza, który po rewolucji godności uciekł na Zachód, i grupę R. Achmetowa⁴⁹. J. Bojko, jako przedstawiciel grupy Firtasza, i O. Wilkuł, przedstawiciel grupy Achmetowa, zostali współprzewodniczącymi partii.

Program wyborczy BO „Ukraina: Prawo do przyszłości” w wyborach do Rady Najwyższej w 2014 roku był dosyć powściągliwy z uwagi na ówczesną sytuacją polityczną, a otwarcie prorosyjskie narracje nie miałyby powodzenia. Okupacja Krymu oraz aktywny udział władz rosyjskich w powstaniu ruchów separatystycznych, które utworzyły Ługańską Republikę Ludową i Doniecką Republikę Ludową, pogorszyła na ogół stosunek Ukraińców do Rosji, co nie mogło nie odbić się na retoryce partii. Nie deklarowano wprost przychylności do Rosji, lecz podkreślono, że należy, za pośrednictwem UE, Stanów Zjednoczonych Ameryki i innych państw aktywizować negocjacje z FR w celu osiągnięcia pokoju na Ukrainie⁵⁰. Winą za konflikt obarczono jednak ukraińską władzę, co w świetle teorii konstruktywizmu lingwistycznego jest dążeniem do określenia

⁴⁷ Закон України Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки, 09 IV 2015, [online], <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19/ed20150409#Text>, inf. 24 V 2021.

⁴⁸ Україна після Євромайдану: досягнення та виклики, red. М. Яковлев, О. Гарань, Київ 2015, s. 37, [online], <https://dif.org.ua/uploads/pdf/23979972759e8f27cea41a5.67738027.pdf>, inf. 10 X 2020.

⁴⁹ Д. Черетун, І. Лампека, „Опозиційний блок”: чи тоне рятівне коло экс-регіоналів?, „Українська Правда” 27 XII 2018, [online], <https://vybory.pravda.com.ua/files/graph/oppositionblock/>, inf. 10 X 2020.

⁵⁰ ЦВК: Передвиборна програма політичної партії Опозиційний блок, 24 IX 2014, [online], <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp502pt001f01=910pf7171=199.html>, inf. 10 X 2020.

jej jako głównego wroga dla interesu narodowego BO i odwrócenia uwagi od działań rosyjskich.

BO zdobył 9,43% głosów, zwyciężając w obwodach donieckim (38,69%), ługańskim (36,59%), charkowskim (32,16%), dnipropietrowskim (24,27%) i zaporoskim (22,18%)⁵¹. Deputowani BO w VIII kadencji krytykowali władzę, ale jednocześnie pełnili rolę opozycji sytuacyjnej, m.in. głosując na niektóre koalicyjne projekty ustaw⁵². Wraz z postępującym zmęczeniem wojną przez Ukraińców, która istotnie wpłynęła na sytuację materialną gospodarstw domowych, politycy BO zaczęli aktywnie wyrażać swoją prorosyjską pozycję. W ich publicznych wypowiedziach pojawiła się retoryka o wojnie domowej, a rola Rosji w konflikcie była negowana⁵³. Pod koniec 2018 roku doszło do podziału wewnątrz ugrupowania z uwagi na powrót do polityki Wiktora Medwedczuka. Nowym przewodniczącym BO został partner biznesowy R. Achmetowa Wadym Nowinski – Rosjanin, który dostał obywatelstwo Ukrainy w 2012 roku „za wybitne zasługi dla Ukrainy”⁵⁴, jeden z największych obrońców Cerkwi prawosławnej moskiewskiego patriarchatu, będącej również ważnym elementem rosyjskiej wojny hybrydowej na Ukrainie.

Reasumując, należy stwierdzić, że z jednej strony utworzenie Bloku Opozycyjnego było kompromisem grup finansowo-przemysłowych, które w sytuacji dyskredytacji Partii Regionów po krwawych wydarzeniach na Majdanie Niepodległości chciały utrzymać wpływ na ukraińską politykę. Z drugiej jednak strony w BO zderzały się różne grupy interesów, co utrudniało znalezienie kompromisu. Powrót do działalności politycznej kontrowersyjnego, prorosyjskiego polityka W. Medwedczuka, znajdującego się na liście sankcyjnej Stanów Zjednoczonych Ameryki⁵⁵ zmienił rozkład prorosyjskich sił na politycznej arenie Ukrainy i przyczynił się do tego, że nowo utworzona partia OPŻ stała się w dosyć krótkim czasie najbardziej wpływową siłą prorosyjską w państwie.

⁵¹ ЦВК: Відомості про підрахунок голосів виборців по загальнодержавному багатомандатному виборчому округу в межах регіонів України, [online], <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp300pt001f01=910.html>, inf. 10 X 2020.

⁵² Д. Черетун, І. Лампека, *op. cit.*

⁵³ Я. Зубченко, *Що не так із «Інтером» та 9 травня. Наочно*, „Media Sapiens” 21.05.2018, [online], <https://ms.detector.media/tebachennya/post/21190/2018-05-21-shcho-ne-tak-iz-interom-ta-9-travnya-naochno/>, inf. 10 X 2020.

⁵⁴ Указ Президента України Про прийняття до громадянства України Новинського В.В. як особи, яка має визначні заслуги перед Україною, 29 V 2012, [online], <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360/2012#Text>, inf. 09 I 2020.

⁵⁵ Od 2014 roku W. Medwedczuk znajduje się pod sankcjami amerykańskimi jako jeden z autorów siłowego scenariusza, który doprowadził do eskalacji przemocy na Majdanie 1 grudnia 2013 roku. Polityk był także liderem organizacji Ukraiński Wybór, której członkowie destabilizowali sytuację w mieście Chersoń podczas okupacji Krymu. *Treasury Designates Four Individuals Involved in Violating Ukrainian Sovereignty*, U.S. Department of the Treasury, 17 III 2014, [online], <https://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/jl2326.aspx>, inf. 10 X 2020.

Droga partii Opozycyjna Platforma – Za Życie do ukraińskiego parlamentu

Wiktor Medwedczuk odegrał najistotniejszą rolę w powstaniu partii OPZZ. Jest on ekszefem administracji prezydenta L. Kuczmy oraz założycielem prorosyjskiej organizacji Ukraiński Wybór, której członkowie brali aktywny udział w destabilizacji sytuacji w południowo-wschodniej Ukrainie po okupacji Krymu. Od początku działalności politycznej w latach dziewięćdziesiątych XX wieku w Zjednoczonej Socjaldemokratycznej Partii Ukrainy wspiera ściślejszą integrację z Rosją, krytykując proeuropejski i pronatowski kurs Ukrainy. Po rewolucji pomarańczowej był aktywnym zwolennikiem przeprowadzenia referendum w sprawie przystąpienia Ukrainy do NATO. Jest on znany także jako skandaliczny obrońca ukraińskiego poety i dysydenta politycznego Wasyla Stusa w procesie sądowym z czasów radzieckich⁵⁶. Ponadto polityk ten ma bliskie relacje z prezydentem Rosji W. Putinem, który w 2004 został ojcem chrzestnym córki Medwedczuka Darji. Fakt ten przyczynił się do wzrostu znaczenia W. Medwedczuka dla ukraińskiej władzy czasów prezydentury Petra Poroszenki, gdyż polityk stał się najważniejszym negocjatorem w Trójstronnej Grupie Kontaktowej ds. Jeńców Wojennych w Mińsku. Taka działalność pozwoliła na wykreowanie przez Rosję pozytywnego obrazu polityka, co później było wykorzystywane podczas kampanii wyborczej OPZZ⁵⁷.

Latem 2018 roku W. Medwedczuk wstąpił do partii biznesmena posiadającego obywatelstwo Izraela – Wadima Rabinowicza „Za Życie”, a 4 listopada tegoż roku Medwedczuk został głową rady politycznej, stając się drugą najważniejszą osobą w partii. Między partią Medwedczuka-Rabinowicza a BO zaczęły się negocjacje w kwestii wystawienia wspólnej kandydatury w zbliżających się wyborach prezydenckich. Negocjacje nie doszły jednak do skutku, gdyż na kandydaturę J. Bojka, zaproponowaną przez partię „Za Życie”, nie zgodziła się grupa deputowanych R. Achmetowa. 9 listopada 2018 roku jeden z przewodniczących BO J. Bojko i zastępca partii S. Liowoczkin, eksprzewodniczący administracji prezydenta W. Janukowycza, wraz z W. Rabinowiczem ogłosili utworzenie grupy Opozycyjna Platforma – Za Życie, którą później przekształcono w partię polityczną.

W tym samym roku pojawiała się informacja, że dwie główne informacyjne stacje telewizyjne 112 Ukraina i NewsOne zmieniły właścicieli⁵⁸, a ich redaktorami zostały

⁵⁶ W. Medwedczuk jako obrońca poety, wbrew woli W. Stusa, złożył oświadczenie o przyznaniu się oskarżonego do winy. Wachtang Kipiani, ukraiński dziennikarz i historyk, wydał o pocie książkę „Sprawa Wasyla Stusa”, w której na podstawie dokumentów KGB opisał zachowanie W. Medwedczuka podczas rozprawy sądowej. 19 października 2020 roku sąd w Kijowie, za skargą polityka, zakazał dystrybucji książki do momentu usunięcia z niej materiałów o roli Medwedczuka w procesie sądowym.

⁵⁷ W 2016 roku ukazało się śledztwo dziennikarskie, które wykazało, że W. Medwedczuk jako jedyna osoba miał nieoficjalne pozwolenie na bezpośrednie loty z Kijowa do Moskwy po zawieszeniu komunikacji lotniczej między Ukrainą a Rosją w październiku 2015 roku. М. Ткач, «Москва – Київ»: спецборт для Медведчука (розслідування), „Радіо Свобода” 17 XI 2016, [online], <https://www.radiosvoboda.org/a/28124488.html>, inf. 09 I 2020.

⁵⁸ Latem 2019 roku została kupiona również stacja telewizyjna ZIK, popularna w zachodniej części Ukrainy. Badania pokazują, że te trzy stacje wchodzą do 4 najbardziej popularnych stacji o profilu in-

osoby zbliżone do Medwedczuka⁵⁹. Od tego momentu cytaty i komentarze polityka coraz częściej zaczęły się pojawiać w różnych programach tych stacji, przykładowo w ciągu miesiąca, z maja po czerwiec 2018 roku, na 112 Ukraina wzmianek o polityku było więcej niż za cały 2017 rok⁶⁰. Partia aktywnie włączyła się do walki przedwyborczej oraz dosyć szybko stała się główną prorosyjską partią na Ukrainie, spychając na margines BO. Biorąc pod uwagę powyższe, wszystko wskazuje na to, że utworzenie OPZZ jest skoordynowaną, rosyjską akcją, na czele której stoi W. Medwedczuk, mającej na celu przywrócenie władzom na Kremlu możliwości wpływu na ukraiński parlament i społeczeństwo.

OPZZ od początku swojego istnienia, nawet w większym stopniu niż jej poprzedniczka Partia Regionów, stawiała na ściślejszą współpracę z Federacją Rosyjską. Świadczą o tym regularne publiczne spotkania kierowników partii z rosyjskim establishmentem politycznym i ekonomicznym⁶¹. Jednocześnie stacje telewizyjne podporządkowane partii – 112 Ukraina, NewsOne i ZIK – konstruując narracje przyjazne Federacji Rosyjskiej, dążą do zmiany znaczeń, nadawanych działaniom rosyjskim przez ukraińskie społeczeństwo⁶². Wysiłki te jednak spotykają się z oporem, co przyczynia się do eskalacji napięć w społeczeństwie ukraińskim. Próba przeprowadzenia telemostu pod tytułem „Trzeba Porozmawiać” między Moskwą (Rossija 24) a Kijowem (NewsOne) wywołała ostrą reakcję w społeczeństwie ukraińskim⁶³. Problemy dotyczące wpływu FR na Ukrainę, jej środowisko informacyjne i stosunek obywateli do państwa-agresora

formacyjnym, jednak ich główne audytorium to starsze osoby, dla których telewizja wciąż pozostaje głównym źródłem informacji. Н. Данькова, *Трійка каналів Тараса Козака: аудиторія, рейтинг, рекламна активність*, „Детектор Медіа” 25 VI 2019, [online], <https://detector.media/rinok/article/168420/2019-06-25-triika-kanaliv-tarasa-kozaka-auditoriya-reitingi-reklamna-aktivnist/>, inf. 10 X 2020.

⁵⁹ М. Савчук, Н. Сідлецька, *Хто купив телеканал «112 Україна»? (Розслідування)*, „Радіо Свобода”, 20 VIII 2018, [online], <https://www.radiosvoboda.org/a/schemes/29439621.html>, inf. 10 X 2020.

⁶⁰ Я. Зубченко, *«112» цитат Віктора Медведчука*, „Media Sapiens” 12 VII 2018, [online], <https://ms.detector.media/profstandarti/post/21454/2018-07-12-112-tsitat-viktora-medvedchuka/>, inf. 10 X 2020.

⁶¹ *Бойко та Медведчук знову зустрілися з Медведєвим у Москві*, „Espresso TV” 10 VII 2019, [online], https://espresso.tv/news/2019/07/10/boyko_ta_medvedchuk_znovu_zustrilysya_z_medvedyevym_u_moskvi, inf. 10 X 2020.

⁶² W trakcie prac redakcyjnych nad artykułem 2 lutego 2021 roku Rada Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy wprowadziła sankcje wobec Tarasa Kozaka, deputowanego Rady Najwyższej partii OPZZ, bliskiego współpracownika Wiktora Medwedczuka i właściciela wyżej wymienionych stacji telewizyjnych. Sankcje zostały nałożone na okres pięciu lat, a stacjom telewizyjnym odcięto sygnał naziemny. Początkowo 112 Ukraina, NewsOne i Zik przeniosły się do serwisu YouTube, jednakże 24 kwietnia 2021 transmisje zostały zablokowane przez serwis ze względu na skargę ukraińskiego rządu. Podjęto próby stworzenia nowej stacji telewizyjnej pod nazwą Pierwszy Niezależny, której po godzinie od rozpoczęcia transmisji odcięto sygnał naziemny. Obecnie (24.05.2021) Pierwszy Niezależny działa głównie na serwisie YouTube.

⁶³ *„Musimy porozmawiać?”. Prezydent Ukrainy do Putina: to porozmawiajmy o anektowanym Krymie i Donbasie*, „Polskie Radio” 08 VII 2019, [online], <https://polskieradio24.pl/5/1223/Artykul/2337568>,

były w tym kontekście poruszane tak przez zawodowych politologów, jak i zwykłych obywateli. Z uwagi na kontrowersyjną działalność prorosyjskich stacji telewizyjnych odnotowano kilka incydentów związanych z atakami na dziennikarzy stacji, a 13 lipca 2019 roku doszło do ostrzelania z granatnika siedziby 112 Ukraina⁶⁴. Nie da się wykluczyć sytuacji, że dokonane ataki stanowią kolejny element wojny hybrydowej przeciwko Ukrainie i są skierowane na destabilizację sytuacji w państwie.

Program polityczny OPZŻ „Pokój! Odpowiedzialność! Troska!” w ostatnich wyborach parlamentarnych swoją strukturą przypomina program Partii Regionów z 2006 roku⁶⁵. Jak wynika z tego programu, partia bierze udział w wyborach, żeby przywrócić „pokój i stabilność”. We wstępnej części programu zamieszczono krytyczną opinię o poprzedniej władzy, która „systematycznie łamała prawa i ograniczała wolności milionów ukraińskich obywateli”⁶⁶, podkreślono również niwelowanie przez ówczesną władzę praw mniejszości językowych, religijnych, a także historyczne dziedzictwo ZSRR. W programie kilkakrotnie pojawia się zapis dotyczący zagwarantowania wszystkim mieszkańcom Ukrainy możliwości posługiwania się „językiem ojczystym”, a partia chce przywrócić obywatelom prawo rozmawiania, komunikowania się oraz nauczania w języku rosyjskim i innych językach mniejszości narodowych. Warto zauważyć, że jest to manipulacja, ponieważ stanowi o tym wyraźnie art. 10. ustawy zasadniczej Ukrainy. Powyższa retoryka jest tożsama z dominującą narracją na prorosyjskich stacjach telewizyjnych, a mianowicie z tym, że język rosyjski na Ukrainie jest obecnie dyskryminowany i nie można się nim posługiwać nawet w sferze prywatnej, mimo iż ustawa o języku państwowym nie zawiera podobnej normy.

Jedną z głównych narracji programu wyborczego OPZŻ jest zwrócenie uwagi na to, że obywatele Ukrainy są dzieleni przez ukraińską władzę, dlatego po dostaniu się do parlamentu partia zamierza „nałożyć moratorium na stworzenie i rozwój problemów, które dzielą państwo”. Program zakłada federalizację państwa, ponieważ pojawia się zapis o „nadaniu Donbasu statusu autonomii”. Pokój zaś może zostać osiągnięty jedynie „drogą dialogu i kompromisu”. Warto zauważyć, że kwestia Krymu nie pojawia się w Programie, a OPZŻ jako jedyna ukraińska partia postuluje zniesienie sankcji z FR i wznowienie stosunków w ramach Wspólnoty Niepodległych Państw. W retoryce polityków OPZŻ polityka zagraniczna powinna być wielowektorowa i neutralna, co jest nawiązaniem do czasów prezydentury L. Kuczmy i W. Janukowycza. Polityka ta przewiduje przyjazne stosunki tak z Europą, jak i z Rosją.

Musimy-porozmawiac-Prezydent-Ukrainy-do-Putina-to-porozmawiajmy-o-anektowanym-Krymie-i-Donbasie, inf. 10 X 2020.

⁶⁴ «112 Україна» вночі обстріляли з гранатомета – поліція, „Радіо Свобода” 13 VII 2019, [online], <https://www.radiosvoboda.org/a/news-112-ukraina-obstrilialy-z-granatomet/30053398.html>, inf. 10 X 2020.

⁶⁵ ЦВК: Передвиборна програма партії Опозиційна Платформа – За Життя, [online], <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp502pt001f01=919pf7171=393.html>, inf. 10 X 2020.

⁶⁶ *Ibidem*.

Warto bliżej przyjrzeć się narracjom dominującym w przekazie medialnym prorosyjskich stacji telewizyjnych, ponieważ pokazują one postępujący proces artykulacji. Z ust polityków OPZZ, pseudoekspertów będących gośćmi różnych programów telewizyjnych, jak również w dyskursie rosyjskim w ostatnim czasie często pada określenie „przymusowa ukrainizacja” (рус. *насильственная украинизация*), co ma wywołać negatywną reakcję mieszkańców południowo-wschodniej Ukrainy wobec działań ukraińskiej władzy, która „uciska rosyjskojęzycznych”⁶⁷. Jest to jeden z przykładów nadania nowych znaczeń istniejącym pojęciom przez polityków partii OPZZ. Pojęcie „ukrainizacja” należy do zasobu kulturowego społeczeństwa ukraińskiego oraz odnosi się do działań władz radzieckich w początkowym etapie rozbudowy ZSRR, będących przyczyną rozwoju kultury ukraińskiej w tym okresie. Jednak pojęcie to w połączeniu z przymiotnikiem „przymusowa” oraz kontekstem, a mianowicie łamaniem praw rosyjskojęzycznych, tworzy inną reprezentację sytuacji, w której „my” to rosyjskojęzyczni Ukraińcy, a „oni” to ukraińska władza, stanowiąca zagrożenie dla „naszej” tożsamości, której obrońcami są m.in. politycy OPZZ, czego potwierdzeniem są odpowiednie zapisy w programie wyborczym partii. Kolejnym przykładem artykulacji jest eksponowanie siebie jako „partii pokoju”, a swoich oponentów, głównie partii Petra Poroszenki Europejska Solidarność, ale obecnie także prezydenckiej partii Sługa Narodu, jako „partii wojny”. Taka narracja ma za zadanie przekonać elektorat do tego, że wojnę na wschodzie Ukrainy można łatwo zakończyć, zamieniając obecną władzę, która jest zainteresowana jej kontynuowaniem⁶⁸. W 2020 roku jedną z głównych narracji w prorosyjskich stacjach telewizyjnych oraz w wypowiedziach polityków OPZZ stał się przekaz o Ukrainie jako państwie upadłym, „republice bananowej”, niezdolnej do wykonywania podstawowych funkcji, kontrolowanej przez ludzi Georga Sorosa (ukr. *Соросята*) oraz zachodnie instytucje. Przykłady te stanowią niewielki ułamek narracji prorosyjskich, popularyzowanych przez OPZZ, jednak pokazują one wyraźnie przebieg procesu artykulacji, ważnej części składowej powstania interesu narodowego. W świetle teorii konstruktywizmu lingwistycznego OPZZ dąży do stworzenia nowego „wspólnego języka”, który stanie się dla kierownictwa partii środkiem dla mobilizacji poparcia dla swoich działań. Co więcej, w celu wywarcia wpływu na elektorat stacje telewizyjne wykorzystują pseudoekspertów, którzy pojawiają się w telewizyjnych programach i wygłaszają potrzebne partii myśli i komentarze, stwarzając pozory niezangażowania i obiektywności. Przez specjalistów ukraińskiego projektu medialnego

⁶⁷ *Насильственная украинизация – психоз национализма и псевдопатриотизма*, „Пресс-центр Бойко”, [online], https://www.youtube.com/watch?v=KGI0C9GL_SY, inf. 10 X 2020; *МІД РФ: Київ новим законом об освіті продовжає політику насильственої українізації*, „Тас” 18 I 2020, [online], <https://tass.ru/politika/7550413>, inf. 10 X 2020.

⁶⁸ *„Опозиційна платформа – За життя” вимагає зупинити розправу над телеканалом NewsOne і його працівниками*, „112 Україна” 08 VII 2019, [online], <https://ua.112.ua/polityka/opozytsiina-platforma--za-zhyttia-vymahaie-zupynyty-rozpravu-nad-telekanalom-newsone-i-ioho-pratsivnykami-499008.html>, inf. 10 V 2020.

„Texty.org.ua” została stworzona baza pseudoekspertów wraz z opisem ich sylwetek i wygłaszanych poglądów⁶⁹.

Wyniki wyborów pokazują, że narracja prorosyjska oddziałuje głównie na ludzi powyżej 50. roku życia (ok. 80% głosujących na partię)⁷⁰ i jest to związane z tym, że dla osób starszych dziedzictwo radzieckie jest ważną cechą ich tożsamości, a także z faktem, że telewizja stanowi dla nich główne źródło informacji. Po wyborach parlamentarnych OPZZ staje się drugą największą partią w parlamencie. Na początku 2021 roku partia cieszy się poparciem na poziomie 17%, a gdyby wybory prezydenckie odbyły się w najbliższym czasie, obecny prezydent Wołodymyr Zełenski w drugiej turze spotkałby się z politykiem OPZZ J. Bojkiem, dysponującym poparciem ok. 17% wyborców⁷¹. Jednym z głównych mediów, za pośrednictwem którego działacze partyjni wygłaszają prorosyjskie narracje, wciąż jest telewizja. Udział Rosji w destabilizacji sytuacji na Ukrainie zostaje w przekazach medialnych przemilczany i rozmyty, a winą za wojnę na Donbasie w dalszym ciągu obarczona jest już nowa ukraińska władza.

Podsumowanie

Partie prorosyjskie w ukraińskim parlamencie z pewnością są ważnym narzędziem FR w walce z ukraińską państwowością. Stwarzają one narracje bazujące na wartościach tzw. „rosyjskiego świata”, które starają się popularyzować w celu zwiększenia poparcia i usprawiedliwienia dla imperialistycznych działań rosyjskich władz, destabilizacji sytuacji w państwie oraz zwiększenia poparcia dla projektu federalizacji Ukrainy. Opierając się na założeniach konstruktywizmu lingwistycznego i J. Weldes, można stwierdzić, że celem działań kierownictwa OPZZ jest zmiana sposobu patrzenia na sytuację polityczną na Ukrainie przez społeczeństwo ukraińskie. Chodzi o przekonanie opinii publicznej do tego, że tylko partia OPZZ jako „partia pokoju” może doprowadzić do zakończenia wojny na Donbasie, ale nie jest to możliwe bez normalizacji stosunków z FR. Przy tym działania partii skupiają się na dyskredytacji osiągnięć rewolucji godności i poprzedniej władzy, kultywując pozytywny obraz dziedzictwa radzieckiego jako podstawy tożsamości Ukraińców.

Wyniki ostatnich wyborów parlamentarnych wykazały, że OPZZ z ewidentnie prorosyjskim programem, jak również z wieloma skandalicznymi personaliami, związanymi z działaniami korupcyjnymi i separatystycznymi (np. I. Kywa, J. Boiko, N. Sztepa, R. Kuzmin, W. Medwedczuk), w dosyć krótkim czasie udało się zdobyć sporą popularność nie tylko w tych obwodach, których elektorat tradycyjnie głosował na partię

⁶⁹ *Продавці рейтингів. База псевдосоціологів*, „Texty.org.ua”, [online], <https://texty.org.ua/d/socio/#people>, inf. 10 X 2020.

⁷⁰ A. Сухарина, *Битва поколінь. Хто, де і як голосував на виборах до Ради*, „Українська Правда” 13 VIII 2019, [online], <https://www.prawda.com.ua/articles/2019/08/13/7223394/>, inf. 10 V 2020.

⁷¹ Соціологічна група Рейтинг, *Суспільно-політичні настрої населення (2–4 січня)*, 05 I 2021, [online], http://ratinggroup.ua/research/ukraine/obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_naseleniya_2-4_yanvarya.html?fbclid=IwAR2Hy4NDmpDvnYysnrR8vrRD2eqP-Z_1jMW3lcU14JfsrhWyM9oxH3yv2so, inf. 09 I 2021.

prorosyjskie (pierwsze miejsce w obwodach ługańskim i donieckim), ale również na północy kraju (obwody sumski, żytomierski, czernihowski). Silne zaplecze medialne, wsparcie ze strony FR, populistyczne hasła wpływające na emocje wyborców, wykorzystanie rosyjskiej narracji kulturowo-historycznej, nadal popularnej w części kraju – to wszystko wpływa na obecną pozycję partii. Jak dotąd żadna partia nie wykorzystywała na taką skalę mediów w celach politycznych, co również przyczyniło się do szybkiego wzrostu jej popularności. Dało to też przykład innym politykom i oligarchom (P. Poroszenko, R. Achmetow), którzy obecnie starają się zwiększyć swoje oddziaływanie na ukraińską politykę przez media. Stwarza to niebezpieczeństwo dla środowiska informacyjnego Ukrainy i demokracji, której ważną częścią jest wolność prasy. Obecnie OPZZ czynnie destabilizuje bezpieczeństwo na Ukrainie, tworząc alternatywną rzeczywistość i polaryzując ukraińskie społeczeństwo.

Streszczenie: Od uzyskania niepodległości w roku 1991 partie popierające ścisłą współpracę z Federacją Rosyjską stanowią nieodłączny element ukraińskiej sceny politycznej. Niemniej jednak po rewolucji godności, aneksji Krymu i trwającej nadal wojnie rosyjsko-ukraińskiej wydawać by się mogło, że ich wpływ będzie stabilnie mały. Mimo to ostatnie wybory parlamentarne pokazują tendencję odwrotną, a utworzonej w roku 2018 partii Opozycyjna Platforma – Za Życie, na czele z byłymi członkami Partii Regionów i osobami przybliżonymi do Władimira Putina, udało się pokonać partie o charakterze narodowo-demokratycznym. Autorka próbuje odpowiedzieć na pytanie, posługując się teorią konstrukttywizmu lingwistycznego, jak Opozycyjna Platforma – Za Życie odbudowuje wpływy w nowej rzeczywistości politycznej na Ukrainie, analizując genezę prorosyjskich partii od czasów uzyskania niepodległości, ich programy polityczne, jak również narracje w środowisku medialnym, które były i są tworzone przez prorosyjskie partie.

Słowa kluczowe: konstrukttywizm lingwistyczny, partie prorosyjskie, Opozycyjna Platforma – Za Życie, rosyjskie narracje, środowisko medialne

Pro-Russian parties in Ukrainian party system in terms of linguistic constructivism

Abstract: Since Ukraine gaining independence in 1991, parties supporting close cooperation with the Russian Federation have been an integral part of the Ukrainian political scene. Nevertheless, after the Revolution of Dignity, the annexation of Crimea and the ongoing Russian-Ukrainian war, it would seem that their influence would steadily decline. Nevertheless, the recent parliamentary election shows a reverse tendency, and the Opposition Platform – For Life, political party founded in 2018, headed by former members of the Party of Regions and persons closely connected to Vladimir Putin, managed to defeat national-democratic parties. In this paper, the author tries to answer the question, using the theory of linguistic constructivism, how the Opposition Platform – For Life is regaining its influence in the new political reality in Ukraine, analysing the genesis of pro-Russian parties since the indepen-

dence, their political programs and narratives in the media environment, which were and are created by pro-Russian parties.

Keywords: linguistic constructivism, pro-Russian parties, Opposition Platform – For Life, Russian narratives, media environment

Пророссийские партии в украинской партийной системе с точки зрения лингвистического конструктивизма

Аннотация: С момента обретения Украиной независимости в 1991 году партии, поддерживающие тесное сотрудничество с Российской Федерацией, стали неотъемлемой частью украинской политической сцены. После Революции достоинства, оккупации Крыма и продолжающейся российско-украинской войны их влияние, как можно было предполагать, будет неуклонно снижаться. Однако, парламентские выборы 2019 г. демонстрируют обратную тенденцию, а созданной в 2018 году партии Оппозиционная платформа – За Жизнь, возглавляемой бывшими членами Партии регионов и людьми, близкими к Владимиру Путину, удалось победить национально-демократические партии. В данной статье предпринята попытка ответить на вопрос, используя теорию лингвистического конструктивизма, как Оппозиционная платформа – За Жизнь восстанавливает свое влияние в новой политической реальности в Украине, анализируя генезис пророссийских партий с момента обретения Украиной независимости, их политические программы и нарративы в медиасреде, которые создавались и дальше создаются пророссийскими партиями.

Ключевые слова: лингвистический конструктивизм, пророссийские партии, Оппозиционная платформа – За Жизнь, российские нарративы, медиасреда

Bibliografia

Materialy źródłowe

Pro kil'kist' ta sklad naselelnyya Ukrayiny za pidsumkamy Vseukrayins'koho perepysu naselelnyya 2001 roku, Derzhavnyy komitet statystyky Ukrayiny, [online], <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>.

Prohrama Komunistychnoyi partiyi Ukrayiny, <https://www.kpu.ua/uk/page/programmakpu>.

Sotsiolohichna hrupa Reytynh, Suspil'no-politychni nastroyi naselelnyya (2-4 sichnya), 05 I 2021, [online], http://ratinggroup.ua/research/ukraine/obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_naselelnyya_2-4_yanvaryya.html?fbclid=IwAR2Hy4NDmpDvnYysnrR8vrRD2eqP-Z_1jMW3lcU14JfsrhWyM9oxH3yv2so.

Sotsiolohichne opytuvannya na zamovlennyya HO «Detektor Media» Fondom «Demokratychni initsyatyvy imeni Il'ka Kucheriva», Yak zminylys' upodobannya ta interesy ukraintsiv do zasobiv masovoyi informatsiyi pislya vyboriv 2019 r. ta pochatku pandemiyi COVID-19, veresen' 2020, [online], <https://detector.media/infospace/article/181066/2020-09-29-yak-zminylys-upodobannya-ta-interesy-ukraintsiv-do-zasobiv-masovoi-informatsii-pislya-vyboriv-2019-r-ta-pochatku-pandemii-covid-19/>

- Sotsiolohichne opytuvannya Tsentru Razumkova i tsentru SOCIS, *Sotsial'no-politychna sytuatsiya v Ukraini (lypen' 2020r.)*, [online], <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/sotsialnopolitychna-sytuatsiia-v-ukraini-lypen-2020r>.
- Sud vyrishyv pryvynnyty diyal'nist' Kompartiji, Okruzhnyy administratsiynyy sud mista Kyyeva*, 17 XII 2015, [online], <https://bc.te.court.gov.ua/sud1903/pres-centr/news/228502/>.
- Treasury Designates Four Individuals Involved in Violating Ukrainian Sovereignty*, U.S. Department of the Treasury, 17 III 2014, [online], <https://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/jl2326.aspx>.
- TsVK: Peredvyborna prohrama partiyi Opozytsiyna Platforma – Za Zhyttya*, [online], <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp502pt001f01=919pf7171=393.html>.
- TsVK: Peredvyborna prohrama politychnoy partiyi Opozytsiynyy blok*, 24 IX 2014, <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp502pt001f01=910pf7171=199.html>.
- TsVK: Vidomosti pro pidrakhunok holosiv vybortsiv po zahal'noderzhavnomu bahatomandatnomu vyborchomu okruhu v mezhakh rehioniv Ukrainy*, [online], <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp300pt001f01=910.html>.
- Ukaz Prezydenta Ukrainy №43/2021 Pro rishennya Rady natsional'noyi bezpeky i oborony Ukrainy vid 2 lyutoho 2021 roku «Pro zastosuvannya personal'nykh spetsial'nykh ekonomichnykh ta inshykh obmezhuval'nykh zakhodiv (sanktsiy)»*, 02 II 2021, [online], <https://www.president.gov.ua/documents/432021-36441>.
- Ukaz Prezydenta Ukrainy Pro pryvynnyatta do hromadyanstva Ukrainy Novyns'koho V.V. yak osoby, yaka maye vyznachni zasluhy pered Ukrainoyu*, 29 V 2012, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360/2012#Text>.
- Zakon Ukrainy Pro zasudzhennya komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsysts'koho) totalitarnykh rezhymiv v Ukraini ta zaboronu propahandy yikh'n'oyi symvoliky*, 09 IV 2015, [online], <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19/ed20150409#Text>.

Monografie

- Baluk W., *Kształtowanie systemu partyjnego Ukrainy w okresie transformacji ustrojowej (1987-2004)*, Wrocław 2006.
- Mironowicz E., *Polityka zagraniczna Ukrainy 1991-2010*, Białystok 2012, [online], https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/6334/1/Eugeniusz%20Mironowicz_Polityka%20zagraniczna%20Ukrainy%201990-2010.pdf.
- Sadłocha J., *Konstruktywizm a rola symboli w stosunkach międzynarodowych na przykładzie integracji europejskiej*, [w:] J. Czapotowicz (red.), *Zastosowanie konstruktywizmu w studiach europejskich*, Warszawa 2016.
- Sadłocha J., *Krytyczna analiza kategorii interesu w teorii stosunków międzynarodowych*, Wrocław 2015.
- Suszko O., *Integracja europejska Ukrainy i odpowiedź Rosji*, [w:] W. Konończuk (red.), *Ukraina: jak żyć z Rosją? Rosja: jak żyć z Ukrainą? Stosunki ukraińsko-rosyjskie w 2006 roku i w najbliższej przyszłości*, Warszawa 2006, [online], <https://www.batory.org.pl/upload/files/pdf/ukraina-rosja.pdf>.
- Ukrayina pislya Yevromaydanu: dosyahnennya ta vyklyky*, red., Yakovlyev M., Haran' O., Kyiv 2015, [online], <https://dif.org.ua/uploads/pdf/23979972759e8f27cea41a5.67738027.pdf>.
- Wendland M., *Konstruktywizm komunikacyjny*, Poznań 2011.

Artykuły naukowe

- Bevz T., *Biznes-partiyni korporatsiyyi i ukrayins'ka politychna praktyka*, „Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy” 2016, B. 5-6 (85-86), [online], https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/bevz_biznes.pdf.
- Bevz T., *Osoblyvosti uchasti politychnykh partiiv v AR Krym u elektoral'nykh protsesakh pershooho desyatylyt'ya XXI st.*, „Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy” 2016, B. 2 (88), [online], <https://ipiend.gov.ua/publication/naukovi-zapysky-2-88/>.
- Bobryk J., Horecka A., *Nieuchwytna intersubiektywność*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria” 2015, Nr 1 (93), [online], <http://journals.pan.pl/dlibra/publication/108760/edition/94394/content>.
- Karmazina M., *Partiynyy vymir rosiys'koho natsionalizmu v Ukraini*, „Politychnyy menedzhment” 2006, №6, [online], <http://dSPACE.nbu.gov.ua/handle/123456789/9632>.
- Komosa J., *Historia Ukrainy w najnowszych rosyjskich podręcznikach do historii w świetle rosyjskich rozważań nad narodem*, „Studia Polityczne” 2019, tom 47, nr 3, [online], <http://czasopisma.isppan.waw.pl/index.php/sp/article/download/281/223>.
- Paszyn M., *Partie polityczne współczesnej Ukrainy*, „Homo Politicus: rocznik politologiczny”, 2006, nr 1, [online], <http://bazhum.muzhp.pl/czasopismo/54/>.
- Savoys'ka C., *Prorosyjs'kyy separatyzm yak fenomen movnoyi polityky v Ukraini*, „Naukovyy visnyk Odes'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu” 2014, №10, [online], http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2014_10_21.
- Smirnova I., *Yevromaydan v Ukraini: prychny ta naslidky*, „Istorychni i politolohichni doslidzhennya” 2014, № 1-2, [online], <http://jhpr.donnu.edu.ua/article/view/747/765>.
- Vysots'kyy O., *Lehitymatsiyni tekhnolohiyyi Partiyi Rehioniv*, [v.] *Partiyna systema suchasnoyi Ukrainy: evo-lyutsiya, tendentsiyyi ta perspektyvy rozvytku: materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyyi. 24-25 lystopada 2011 r.*, Kyiv 2012, [online], https://political-studies.com/wpcontent/uploads/2011/12/%D0%86%D0%9F%D1%96%D0%95%D0%9D%D0%94-party-system_site_147.pdf.
- Weldes J., *Constructing National Interests*, „European Journal of International Relations” 1996, 2(3), [online], https://www.researchgate.net/publication/224862181_Constructing_National_Interest.

Źródła internetowe

- „Opozytsiyna platforma – Za zhyttia” vymahaie zupynyty rozpravu nad telekanalom NewsOne i yoho pratsivnykamy, „112 Ukraina”, 08 VII 2019, [online] <https://ua.112.ua/polityka/opozytsiina-plat-forma--za-zhyttia-vymahaie-zupynyty-rozpravu-nad-telekanalom-newsone-i-ioho-pratsivnykamy-499008.html>.
- «112 Ukraina» vnochi obstrilyaly z hranatomety – politsiya, „Radio Svoboda”, 13 VII 2020, [online], <https://www.radiosvoboda.org/a/news-112-ukraina-obstrilaly-z-granatomety/30053398.html>.
- Boyko ta Medvedchuk znovu zustrilyly z Medvedyevym u Moskvi, „Espresso TV”, 10 VII 2019, [online], https://espresso.tv/news/2019/07/10/boyko_ta_medvedchuk_znovu_zustrilyly_z_medvedyevym_u_moskvi.
- Butkevych B., *Sotsioloh Yevhen Holovakha: vybortsi Partiyi Rehioniv – tse lyudy, yaki y dosi mayut' radyans'ku identychnist'*, „Tyzhden”, 21 II 2014, [online], <https://m.tyzhden.ua/publication/101778>.
- Cheretun D., Lampeka I., „Opozytsiynyy blok”: chy tone ryativne kolo eks-rehionaliv?, „Ukrayins'ka pravda”, 27 XII 2018, [online], <https://vybory.prawda.com.ua/files/graph/oppositionblock/>.

- Dan'kova N., *Triyka kanaliv Tarasa Kozaka: audytoriya, reytynhy, reklamna aktyvnist'*, „Detektor Media”, 25 VI 2019, <https://detector.media/rinok/article/168420/2019-06-25-triika-kanaliv-tarasa-kozaka-audytoriya-reitingi-reklamna-aktivnist/>.
- Falkowski M., Strachota K., *Gruzja: Przedwyborcza niepewność*, „Ośrodek Studiów Wschodnich”, 28 IX 2016, [online], <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-09-28/gruzja-przedwyborcza-niepewnosc>.
- Khomenko S., *Chervona partiya u syn'o-zhovtyi derzhavi*, „BBC. Ukrajina”, 07 XI 2013, [online], https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2013/11/131107_communist_party_sx.
- Lukashova S., Buderats'kyy Ye., *Kryms'ki zradnyky. Yak sklalos' zhyttya lideriv okupatsiyi pivostrova*, „Ukrayins'ka pravda”, 25 II 2020, [online], <https://www.pravda.com.ua/articles/2020/02/25/7241548/>.
- Makarov Yu., *Partiya vede*, „Tyzhden”, 13 VIII 2016, [online], <https://tyzhden.ua/Columns/50/171549>.
- Medvedchuk: *Myr v Ukrainy zavysyt ot polytycheskoy voly rukovodstva strany*, „NewsOne”, 15 VI 2019, [online], <https://newsone.ua/news/politics/-medvedchuk-mir-v-ukraine-zavysit-ot-politicheskoy-voli-rukovodstva-strany.html>.
- Musimy porozmawiać? Prezydent Ukrainy do Putina: to porozmawiajmy o anektowanym Krymie i Donbasie*, „Polskie Radio” 08 VII 2019, [online], <https://polskieradio24.pl/5/1223/Artykul/2337568,Musimy-porozmawiac-Prezydent-Ukrainy-do-Putina-to-porozmawiajmy-o-anektowanym-Krymie-i-Donbasie>.
- MYD RF: *Kyev novym zakonom ob obrazovannyi prodolzhaet polytyku nasyt'stvennoy ukraynyzatsyy*, „Tass”, 18 I 2020, [online], <https://tass.ru/politika/7550413>.
- Nasyt'stvennaya ukraynyzatsyya - psykhoz natsyonalyzma y psevdopatryotyzma*, „Press-tsentr Boyko”, [online], https://www.youtube.com/watch?v=KGI0C9GL_SY.
- PR i KPU prosyat' seym Pol'shchi "zarady druzhby" vyznaty Volyn's'ku trahediyu henotsydom polyakiv (Dokument)*, „Tyzhden”, 05 VII 2013, [online], <https://tyzhden.ua/News/83799>.
- Prodavtsi reytnhiv. Baza psevdosotsiolohiv*, „Texty.org.ua”, [online], <https://texty.org.ua/d/socio/#people>.
- Ryazantsev A., *Maydan «otkryl» vopros o russkom yazyke*, „Russkyy Myr”, 27 II 2014, [online], <https://russkiymir.ru/publications/86961/>.
- Savchuk M., Sidlets'ka N., *Khto kupyv telekanal «112 Ukrayina»? (Rozsliduvannya)*, „Radio Svoboda”, 20 VIII 2018, [online], <https://www.radiosvoboda.org/a/schemes/29439621.html>.
- Sharpins'ka I., *Formuvannya i robota okruzhkomiv pochalysya zi skandaliv*, „Tyzhden”, 03 IX 2012, [online], <https://tyzhden.ua/News/59001/>.
- Sukharyna A., *Bytva pokolin'. Khto, de i yak holosuvav na vyborakh do Rady*, „Ukrayins'ka pravda”, 13 VIII 2019, <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/08/13/7223394/>.
- Tkach M., *«Moskva – Kyiv»: spetsbort dlya Medvedchuka (rozsliduvannya)*, „Radio Svoboda”, 17 XI 2016, [online], <https://www.radiosvoboda.org/a/28124488.html>.
- Voron B., Holovko B., *Mifolohiya Partiyi Rehioniv*, „Detektor Media”, 24 XII 2012, [online], <https://vybory-detektor.media/2012/12/24/mifolohiya-partiji-rehioniv/>.
- Zubchenko Ya., *«112» tsyvat Viktora Medvedchuka*, „Media Sapiens”, 12 VII 2018, [online], <https://ms-detektor.media/profstandarti/post/21454/2018-07-12-112-tsitat-viktora-medvedchuka/>.